

ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ З ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДО СПЕЦІАЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ

УДК: 376.33:796.012.23

Форостян О.І.

У статті приводяться результати дослідження історико-педагогічної, наукової, методичної літератури та аналізу архівних джерел підготовки фахівців з фізичного виховання в спеціальні шкільні заклади освіти (для дітей із сенсорними порушеннями).

Ключові слова: фізичне виховання, підготовка фахівців, сліпі та глухі діти.

ПОДГОТОВКА СПЕЦИАЛИСТОВ ПО ФИЗИЧЕСКОМУ ВОСПИТАНИЮ В СПЕЦИАЛЬНЫЕ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЕ УЧЕБНЫЕ ЗАВЕДЕНИЯ

О.И. Форостян

В статье приводятся результаты исследования историко-педагогической, научной, методической литературы и анализа архивных материалов подготовки кадров по физическому воспитанию в специальные школьные учреждения (для детей с сенсорными нарушениями).

Ключевые слова: физическое воспитание, подготовка кадров, слепые и глухие дети.

TRAINING OF PHYSICAL EDUCATION TEACHERS IN SPECIAL EDUCATIONAL INSTITUTIONS

O. I. Forostjan

The article deals with research results of historic and pedagogical, scientific and methodical literature and analysis of the archived materials of training staff on physical education in special school establishments (for children with sensory defects).

Keywords: physical education, training staff, blind and deaf children.

На основі вивчення та аналізу архівних матеріалів, урядових документів, навчально-методичної документації вищих педагогічних закладів України, а також історико-педагогічної літератури та інших джерел показано, що витоками становлення та розвитку педагогічної підготовки майбутніх учителів фізичного виховання в закладах України були освітні реформи XIX століття, визнання педагогічною громадськістю значення фізичного виховання у формуванні здорової гармонійно розвиненої особистості, відкриття перших навчальних закладів з підготовки вчительських кадрів з фізвиховання для різних навчальних закладів. Науково-методичні аспекти покращення фізичного виховання молоді та підготовки необхідних вчительських кадрів з цього профілю розглядалися видатними вітчизняними педагогами та фахівцями з фізвиховання В. Гориневським, М. Демковим, П. Лєсафтом, С. Миропольським, М. Пироговим та К. Ушинським. Вони відстоювали необхідність підготовки кваліфікованих учителів фізвиховання, озброєних глибоки-

ми педагогічними, медико-біологічними та спеціально-методичними знаннями.

Об'єкт дослідження — підготовка фахівців з фізичного виховання у спеціальні навчальні заклади.

Предмет дослідження — теорія і практика педагогічної підготовки майбутніх учителів фізичного виховання у спеціальні навчальні заклади.

Мета дослідження — виявити і систематизувати теоретичні питання та узагальнити досвід педагогічної підготовки фахівців з фізичного виховання до спеціальних навчальних закладів.

Аналіз історико-педагогічної літератури свідчить, що в кінці XIX — на початку XX ст. педагогічна підготовка вчителів фізвиховання здійснювалася двома основними шляхами: по-перше, його могли викладати випускники учительських семінарій, інститутів і педагогічних курсів і, по-друге, випускники спеціальних курсів фізкультури. Студенти мали вивчати гімнастику як обов'язкову навчальну дисципліну, що надавало їм право після закінчення закладу викладати цей предмет.

Спеціальної підготовки педагогічних кадрів з глухими дітьми тривалий час не існувало. За що справу бралися люди, які або хотіли присвятити себе науці на маловідомій в той час ниві народної освіти, або керувалися гуманними почуттями до глухих дітей. Нерідко такими вчителями ставали самі глухі, які, одержавши освіту в Петербурзькому училищі глухонімих, вирішили прийти на допомогу своїм «товаришам по нещастю» (Арнольд, Вознесенська, Журомський, Бахметєв, Прозоров, Барда та ін.). Лише в кінці XIX ст. у 1897 р. при Петербурзькому училищі глухих було відкрито дворічні курси з підготовки сурдопедагогів, на яких щорічно навчалася 10–15 чоловік. Це був дуже важливий крок у розвитку сурдопедагогічної теорії і практики в Російській Імперії.

Розвиток дореволюційної сурдопедагогіки пов'язаний з педагогічною діяльністю таких відомих сурдопедагогів, як В.І. Флері (1800–1856), Г.О. Гурцов (1778–1858), І.Я. Селезньов (рік народження невідомий–1889), О.Ф. Остроградський (1853–1907), І.А. Васильєв (1867–1941), М.М. Лаговський (1863–1933), Ф.А. Рау (1868–1957) та ін. В результаті їхньої діяльності, наприкінці XIX ст. створюється російська система навчання дітей з порушеннями слуху.

Такий видатний сурдопедагог Н.М. Лаговський (1911) підкреслював «безперервний зв'язок уроків фізичного виховання з мовою». На його думку «вся команда на уроках гімнастики повинна даватися усно і прочитуватися з губ викладача. То ж і у всіх гімнастичних рухомих іграх» [3].

На початку XX ст. вагоме місце у професійно-педагогічній підготовці вчительських кадрів з фізвиховання посідали курси. Так, у 1907 р. при Московському товаристві сприяння фізичному розвитку учнів було відкрито однорічні курси фізкультури, 1908 р. — однорічні Гімнастичні курси товариства «Маяк» у Петербурзі, які з 1910 р. стали трирічними. У 1909 р. в Петербурзі почали працювати курси шведської гімнастики при товаристві «Богатир». З 1910 р. ці курси було перетворено в Гімнастичний інститут з дворічним терміном навчання. Короткотермінові курси з підготовки вчителів та інструкторів фізвиховання були засновані також у Києві, Харкові [4].

Проведений огляд широкого кола історико-педагогічних і сучасних джерел з досліджуваної проблеми свідчить про: 1) наявність наукових праць, присвячених: висвітленню становлення й розвитку ідей фізичного виховання особистості у вітчизняній педагогічній думці другої половини XIX – початку XX ст. і розгляду роботи перших навчальних закладів фізичної освіти, створених у цей період; розкриттю особливостей та напрямів розвитку фізичної культури в Україні на різних етапах.

Слід зазначити, що після 1917 р. курси фізкультури стали майже єдиними закладами, що готували спеціалістів з фізвиховання і були відкриті в багатьох містах України. Так, у 1919 р. у Києві почали працювати короткотермінові Окружні організаційно-інструкторські курси з підготовки інструкторів спорту і Вищі курси фізичного розвитку та допризовної підготовки. Того ж року подібні курси було створено у Луганську, Одесі, Полтаві та Харкові. Через кожні два-три місяці курси випускали близько 100-200 спеціалістів [5].

Науково-методичні аспекти покращення фізичного виховання молоді та підготовки необхідних вчительських кадрів з цього профілю розглядалися видатними вітчизняними педагогами, фахівцями з фізвиховання та лікарями В. Гориневським, М. Демковим, П. Лєсафтом, М. Пироговим та К. Ушинським. Вони наполягали на необхідності уведення гімнастики до навчальних планів шкіл як обов'язкового рівноправного предмета й намагалися визначити педагогічно доцільні зміст, методи і форми фізичного виховання. Прогресивні вчені відстоювали необхідність підготовки кваліфікованих учителів фізвиховання, озброєних глибокими педагогічними, медико-біологічними та спеціально-методичними знаннями.

Внесок П. Лєсафта в розробку вітчизняної системи підготовки спеціалістів з фізкультури проаналізовано у статтях Г. Шахвердова “П. Ф. Лєсафт – новатор підготовки педагогічних кадрів по фізическому образованию” [7]. Автор доводить, що П. Лєсафт був основоположником вітчизняної системи підготовки вчительських кадрів з фізвиховання. Досвід роботи керованих ним курсів фізкультури було покладено в основу роботи перших вищих навчальних закладів фізичної культури.

В перші ж роки після Великої Жовтневої соціалістичної революції створилися сприятливі умови для розвитку дефектологічної науки та підготовки висококваліфікованих педагогічних кадрів для спеціальних шкіл. Перші роки існування спеціальних закладів були нелегкими кроками в розвитку дефектології в тому розумінні, що потрібно було не лише налагодити організацію спеціальних закладів освіти, а й по-новому підійти до справи навчання і виховання аномальних дітей, їхньої діагностики, розробки змісту освіти, принципово змінити підходи до трактування поняття дефективності взагалі.

Підготовка вчителів до ролі вихователів сліпих дітей при соціалізмі здійснювалася у двох напрямках: по-перше, шляхом перекваліфікації старих кадрів, багато хто з яких перейшло на сторону Радянської влади; по-друге, шляхом підготовки нових кадрів тифлопедагогів із числа пролетарської молоді. Уже в 1918 році були організовані перші короткочасні курси з перепідготовки персоналу установ для «фізично дефективних» дітей. В 1923 році в Москві відбулися перші курси з перепідготовки працівників шкіл сліпих. Одночасно із числа пролетарської молоді в Ленінграді стали готува-

ти тифлопедагогів в інституті Соціального виховання нормальної та дефективної дитини.

У цей період на території України існувало багато навчально-дослідних закладів, у яких здійснювалась різноманітна за формами та за змістом робота з підготовки та підвищення кваліфікації педагогів дефектологів. За роки плідної роботи у їх стінах накопичувався значний досвід, вивчення якого, на наш погляд, заслуговує уваги. Завдяки мережі курсів в Україні набуло широкого розповсюдження стажування кадрів дефектологів, на відсутності якого в Росії наголошував проф. Д.І.Азбукін.

У 20-ті рр. відповідно до економічного і соціально-політичного життя України підготовка вчительських кадрів для загальноосвітніх та спеціальних шкіл потребувала докорінної перебудови. Необхідно було розробити новий зміст, форми і методи виховання та навчання майбутніх учителів, у тому числі й з фізичного виховання.

На початку 20-х рр. здійснюються перші спроби створення нових стаціонарних курсів підготовки майбутніх учителів фізвиховання для установ соціальної освіти, професійних шкіл та інших навчальних закладів.

Встановлення єдиного навчального плану з підготовки інструкторів ФК на всеукраїнських курсах мало велике значення для організації педагогічного процесу на губернських та інших курсах. Він був еталоном для організації навчального процесу курсової підготовки на місцях.

26 жовтня 1926 року на засіданні малої Президії ВУЦВК було ухвалено запропонувати НКО створити науково-дослідну кафедру з фізкультури при ЦБФК (центральному будинку фізичної культури) в Харкові. Згодом постановою колегії НКО від 7 березня 1930 р. її реорганізовано в Український науково-дослідний інститут фізкультури (УНДІФК). За єдиним планом ВРФК Союзу і України відкрито філії УНДІФК – одеську в 1930 році, київську – у 1932 році, дніпропетровську – у 1934 році.

Ретроспективний аналіз кадрової політики в галузі фізичної культури дав можливість встановити, що в досліджуваній період відчувалася постійна потреба в спеціалістах з фізичної культури. Органи народної освіти і фізичної культури поставили завдання забезпечити вчителями фізкультури в першу чергу ту кількість закладів, що існували, у тому числі і дефектологічні школи.

При вихованні симптоматично “дефективних” дітей, за справедливим переконанням Л.Виготського, доводилося мати справу не стільки зі сліпотою та глухотою самою по собі, скільки з тими конфліктами, ”які виникають у самої дитини при її входженні в життя” [1].

У період 20-30 рр. в Україні було зроблено перші кроки в пошуках змісту, форм і методів спеціально-методичної та психолого-педагогічної підготовки майбутніх учителів фізвиховання. Поступово відкривалися нові навчальні заклади з підготовки вчительських кадрів з фізвиховання різного профілю, зокрема, короткотермінові та однорічні курси фізкультури, відділи фізичної культури при інститутах народної освіти, засновувалися спеціальні середні та вищі заклади фізкультурної освіти, серед них технікуми, інститут та Вищі заочні курси фізичної культури. Відомі фахівці в галузі фізвиховання, викладачі-методисти та вчителі-практики обґрунтували доцільність одержання майбутніми вчителями фізвиховання сис-

тематичної теоретико-методичної та необхідної загальнопедагогічної підготовки.

Таким чином, у 20-30-ті рр. ХХ ст. становлення педагогічної підготовки майбутніх учителів фізвиховання характеризувалося розширенням мережі навчальних закладів, їх різними цільовими настановами, відсутністю єдиного керівництва фізкультурною освітою. У ці роки зміст педагогічної підготовки майбутніх учителів фізвиховання розроблявся керівництвом кожного навчального закладу згідно з його метою та завданнями. У цілому майбутні вчителі вивчали досить широке коло загальноосвітніх та спеціально-методичних дисциплін. Загальнопедагогічні дисципліни не виділялися як профільні.

З метою подолання зазначених вище недоліків у підготовці майбутніх учителів фізвиховання в 40-х рр., згідно з наказами Міністерства освіти у вищих педагогічних закладах України, було відкрито факультети фізичного виховання і спорту. У 1947 р. — у Луганському, Одеському і Харківському, 1949 р. — Кам'янець-Подільському та Черкаському, 1956 р. — Вінницькому і Кіровоградському, а 1957 р. — Миколаївському вищих навчальних закладах [6].

Одним із кроків поліпшення загальнопедагогічної та спеціально-методичної підготовки майбутніх учителів фізвиховання було створення в 1958-1962 рр. на базі факультету фізвиховання Харківського педагогічного закладу ім. Г.С.Сковороди педагогічного інституту фізичного виховання.

Таким чином, у період 45-60-х рр. у вищих педагогічних закладах України відбувалося подальше становлення та розвиток системи педагогічної підготовки майбутніх учителів фізвиховання. У ряді педагогічних закладів було відкрито факультети фізичного виховання і спорту, які стали головною ланкою підготовки кваліфікованих учителів фізвиховання. Відкриття факультетів сприяло новим пошукам змісту, форм і методів педагогічної підготовки майбутніх учителів фізвиховання, розробці науково-методичних праць та впровадженню отриманих здобутків у викладацьку діяльність.

Таким чином, кінець 60-х рр. характеризувався помітними зрушеннями в системі спеціальної освіти. Розширювалася мережа спеціальних шкіл-інтернатів та дошкільних закладів, змінювалася їх матеріально-технічна база, підвищувалася якість навчання та виховання. Наприклад, кількість дошкільних груп для глухих дітей зросла з 42 (із контингентом 517 осіб у 1962 р.) до 56 (із контингентом 674 особи у 1965 р.). Дошкільні відділення відкрилися при 19 школах-інтернатах для глухих і дітей, які слабо чувають [2].

Аналіз різних джерел свідчить, що 70-ті рр. стали значущими в розвитку педагогічної підготовки майбутніх учителів фізичного виховання. Було відкрито факультети фізвиховання в Запорізькому, Луцькому, Тернопільському та Чернігівському вищих педагогічних закладах. Велся подальші пошуки поглиблення змісту педагогічної підготовки, вдосконалення її форм і методів.

В першій половині 80-х рр. українські та російські педагоги-науковці й викладачі-методисти з фізвиховання приділяли велику увагу питанням удосконалення процесу педагогічної підготовки майбутніх учителів фізвиховання.

Дослідженням виявлено, що в 80-90-ті рр. викладачами факультетів фізвиховання було розроблено й впроваджено в навчання ряд нових нетрадиційних форм і методів загальнопедагогічної та спеціально-методичної підготовки.

З отриманням незалежності в Україні все більше змінюється відношення держави і суспільства до всіх категорій осіб з обмеженими можливостями відповідно до світових і європейських стандартів. Цей процес відображений у поступовому змінненні законодавства в країні, спрямований на забезпечення людини з особливими потребами повноцінного існування у суспільстві здорових людей. Мова йде про створення таких умов у державі, коли інвалід може стати повноцінним громадянином і має можливість здійснювати свої громадянські права на рівні з усіма іншими членами спільноти.

Відповідно до цього в останні роки в нашій державі створено нормативно-правову базу щодо інклюзивного навчання і виховання дітей з обмеженими можливостями, в тому числі і дітей з сенсорними вадами.

У незалежній Україні в основному зберіглася радянська система закладів освіти для дітей з сенсорними вадами. Але, були кілька разів змінені терміни навчання, введені нові стандарти освіти і шкала оцінки досягнень учнів. Тобто у спеціальній школі проводилися ті же реформи у галузі освіти, що й в масовій школі. Це стосується і фізичного виховання. Так, за часи незалежності в державі укладено нові, відповідаючі сучасним умовам програми з фізичної культури для спеціальних закладів освіти, розроблено та впроваджено Державні тести і нормативи фізичної підготовленості для осіб з порушеннями зору і слуху.

Останніми роками в Україні створена інфраструктура для розвитку фізкультурно-оздоровчої і спортивної роботи серед інвалідів. Основною метою залучення дітей та підлітків з сенсорними вадами до регулярних занять фізичною культурою і спортом є відновлення у них втраченого контакту з оточуючим світом, створення необхідних умов для інтеграції у суспільство, участь в суспільно-корисній праці і покращення здоров'я. Спорт інвалідів посідає особливе місце у фізкультурно-оздоровчій роботі країни. Найбільшою проблемою інваспорту сьогодні є пошуки таких видів спортивної діяльності і таких форм її організації, які відповідали б не тільки фізичному, але і психічному стану інвалідів, і дозволили б максимально повно і ефективно реалізувати величезний потенціал цієї категорії населення. У зв'язку із цим, в науковій літературі останніх років з'явився новий термін «адаптивна фізична культура», що включає всі рівні і напрями задоволення потреби в русі у категорії осіб з обмеженими можливостями.

Підготовка фахівців з фізичної культури для спеціальних закладів освіти почалася вищими навчальними закладами України у 1989 р. на базі Одеського державного педагогічного інституту. З 1996 р. фахівців з адаптивної фізичної культури готують у Львівському державному інституті фізичної культури. У Національному університеті фізичного виховання й спорту України підготовка фахівців з адаптивної фізичної культури розпочалася з введення у 1999 р. у навчальний процес студентів кафедри теорії й методики фізичного виховання, рекреації й оздоровчої фізичної культури дисципліни «Адаптивне фізичне виховання». З 2002 р. у Запорізькому державному університеті здійснюється підготовка студентів зі спеціальності «Тренер з інвалідного спорту». У Рівненському економіко-гуманітарному інституті імені академіка Степана Дем'янчука на факультеті здоров'я, фізичного виховання і спорту здійснюється підготовка з напрямку «Фізичне виховання» (спеціалізація: вчитель фізичної культури; спеціаліст з адаптивної фізичної культури). У Луцькому інституті розвитку людини

випускникам присвоюється кваліфікація: «Бакалавр фізичного виховання, фахівець з адаптивного фізичного виховання».

Наукові дослідження у галузі фізичного виховання дітей з сенсорними вадами у сучасний період дозволяють стверджувати, що фізичне виховання є важливою невід'ємною складовою системи їхньої корекції та реабілітації. Сьогодні в Україні спостерігається тенденція щодо збільшення кількості фахівців з фізичного виховання осіб з обмеженими можливостями і покращення якості їхньої професійної підготовки. Природньо, що цей процес відбувається завдяки збільшенню кількості науковців, які працюють в цій галузі.

Література

1. Виготський Л.С. Принципы воспитания физически дефективных детей / Л.С. Виготский // Пути воспитания физически дефективного ребенка : сб. трудов. – М., 1926. – С. 10.

2. Золотоверх В. Становлення дошкільного виховання як важливого компонента цілісної структури спеціальної освіти / В. Золотоверх. - Дефектологія. - 2000. №3. - С. 51-56.

3. Карабанова Н.С. Содержание и методика занятий по ритмике с глухими детьми в специальном детском саду : дис... канд. пед. наук: 13.00.03. «Спеціальна педагогіка» / Н.С. Карабанова. - Одеса, 1993 – 175 с.

4. Кравчук Т.М. Педагогічна підготовка майбутніх учителів фізичного виховання у вищих педагогічних навчальних закладах України (20-80 рр. XX ст.) : дис...канд...наук : 13.00.01. / Кравчук Тетяна Миколаївна. - Х., 2004. - 258 с.

5. Чернова Є.М. Развитие физической культуры и спорта в УРСР / Є.М. Чернова. – К., 1959. – 45 с.

6. Чудинов И.Г. Подготовка педагогов физической культуры в годы гражданской войны / И.Г. Чудинов // Теория и практика физической культуры. – 1947. – №. 11. – С. 521-526.

7. Шахвердов Г.Г. Жизнь и педагогическая деятельность П.Ф.Лесгафта / Г.Г. Шахвердов // Теория и практика физической культуры. - 1947. - № 2. - С. 5-17.

TRAINING OF PHYSICAL EDUCATION TEACHERS IN SPECIAL EDUCATIONAL INSTITUTIONS

O. I. Forostian

Educational reforms of the XIXth century, recognition of the pedagogical importance of physical training in formation of a healthy harmoniously developed person, opening the first educational institutions on preparation of physical training staff for different educational institutions were sources of formation and development of pedagogical training of future physical training teachers in institutions of Ukraine.

For a long time there was no special training of pedagogical staff who deals with deaf children. People who wanted to devote themselves to a science undertook this business to a field of national education known at that time, or were guided by humane feelings to deaf children.

Thus, in the 60th in the higher pedagogical institutions of Ukraine there was a further formation and development of system of future physical training teachers' pedagogical training. In a number of pedagogical institutions physical training and sports faculties, which became the main link of training qualified teachers of physical training were opened. The opening of these faculties promoted new searches of the maintenance, forms and methods of future physical training teachers' pedagogical training, working out of scientifically-methodical works and introduction of the received achievements in teaching activity.

For the last few years the infrastructure for development of fitness and health recreation events among invalids in Ukraine has been creating. A main objective of attracting children and teenagers with physical disorders to regular physical training is renewal of their contact with the world around, creation of necessary conditions for integration into a society, participation in socially useful work and health recreation. Sports of invalids take a special place in the activity of the country. An important event in realization of these problems is constant preparation of physical training experts for special educational institutions since 1989. Such kind of training is carried out at South Ukrainian national pedagogical university of a named after K. D. Ushynsky (Odessa), the Lvov state institute of physical training, National university of physical training and sports in Zaporozhye state university, the Rovno economic-humanitarian institute named after Stepan Demjanchuk and Lutsk institute of personal development.

ВИХОВАННЯ КООРДИНАЦІЙНИХ ЗДІБНОСТЕЙ У ЮНИХ ФУТБОЛІСТІВ

УДК 37.015.31:796.012.2

Терзі П.П.

У статті наводяться результати експериментально-педагогічного дослідження та викладаються методичні вказівки з розвитку координаційних здібностей у юних футболістів по просторово-тимчасовому і силовому параметрах, здатності до утримання статичної та динамічної рівноваги. Методичні вказівки адресовані викладачам вузів, шкільним вчителям і учням.

Ключові слова: фізичне виховання, юні футболісти, координаційні здібності.

ВОСПИТАНИЕ КООРДИНАЦИОННЫХ СПОСОБНОСТЕЙ У ЮНЫХ ФУТБОЛИСТОВ

Ф. Ф. Терзи

В статье приводятся результаты экспериментально-педагогического исследования и методические указания по развитию координационных способностей у юных футболистов (по пространственно - временному и силовому параметрах, способности к статическому и динамическому равновесию). Методические ука-